

Intervencija mletačke ratne mornarice u doba velikog potresa na Južnom Jadranu 6. travnja 1667.

Akademik Dr. Grga Novak, Zagreb

Potres koji je 6. travnja 1667. god. srušio Dubrovnik u najvećem njegovom dijelu, poznat je samo po tome što je on učinio u Dubrovniku, dok se i nezna, da je on u isto vrijeme i te kako porušio Kotor i druga mjesta u današnjoj južnoj Dalmaciji i Boki Kotorskoj. U pomoć postradalom Kotoru i drugim mjestima, koja su tada bila pod mletačkom vladavinom, poslala je vrlo brzo mletačka mornarica, koja je uložila goleme napore, da nesreća ne bude još veća.

Izvještaje mletačkih činovnika u Dalmaciji o tome, kao i mletačke izvještaje o dubrovačkom potresu našao sam u mletačkom arhivu »Frari«, i kako su oni još uvijek nepoznati, iznosim ih ovdje. Ukoliko se oni detaljnije odnose na dubrovački potres, iznijet ću ih na drugom mjestu.

Strahovit je potres na obali Južnog Jadrana, 6. travnja 1667. pored Dubrovnika porušio i Kotor. 7. travnja izvjestio je o toj katastrofi mletački providur u Kotoru Doredan, i taj izvještaj poslao hitno posebnim brzim brodom generalnom providuru Dalmacije i Albanije Cattarinu Cornaru.

U ovom svom izvještaju pisao je kotorski providur, kako je 6. travnja u 14 sati strahovit potres (un terremoto horribile e spaventoso) počinio golemu štetu na gradskim bedemima Kotora, teško oštetio mnogo kuća, javnih palača, crkava i katedralu; pri čemu je poginulo mnogo građana i vojnika, i da je uslijed toga i državni interes u velikoj opasnosti. To se slično dogodilo i u Budvi i u Perastu, i Dubrovniku i u Hercegovome.¹ Feluka, koju

je kotorski providur Loredan poslao iz Kotora 7. travnja prispjela je u Zadar 11. travnja. U to vrijeme nije generalni providur Cattarin Cornaro imao u zadarskoj luci nijedne lađe, jer je jedinu svoju galiju, koja mu je stajala na raspolaganju, poslao bio na pučinu da traži gusare, a a u istu svrhu nalazilo se izvan Zadra, na pučini, osam po-najboljih galeota. Kad je Cornaro doznao za katastrofu u južnom dijelu Jadrana, poslao je poseban brod da pozove gubernatora Michiela, da se smjesta vrati u Zadar. Feluku, koja je došla iz Kotora vratio je generalni providur u Kotor, i s njom poslao i »sergente maggior«-a Loniga, sa raznim naređenjima i potsticajima mletačkim činovnicima i vojnicima kako treba da se u toj nevolji vladaju. Pored toga poslao je generalni providur još dvije lađe, koje su imale posvuda potražiti galeote, i uputiti ih u Kotor. Istovremeno je on otpremio svoje ljude na otoke, da nađu lađe, koje su trebale prevesti u Kotor neke čete, i to hitno još istog dana. Međutim on nije imao potrebnog novca i pozajmio je u nekog Califfi-ja 2.000 cekina, i to uz privatnu garanciju, jer inače mu ovaj nije htio pozajmiti. Taj će novac Corner ponijeti sobom u Kotor, da ga upotrebi, gdje se pokaže najveća potreba. Corner se bojao da će Turci iskoristiti nevolju, u kojoj se sada nalazio Kotor i Mletačka Albanija, i napasti mletački teritorij na toj strani, u ovom ratu, koji je između Turske i Venecije već dvadeset i dvije godine trajao (Kandijski rat 1645—1669.). U pismu koje je 12. aprila 1667. pisao Cornera iz Zadra vladi u Veneciju, tražio je da se u Kotor uputi i papinski regiment, i ujedna da mu pošalje biškot (500.000 komada), najmanje 3.000 stara žita, drvene građe, željezne građe, dasaka i dr.¹

Ovaj je izvještaj napisao generalni providur Cattarin Cornaro 12. travnja na osnovu pisma, koje je dobio od kotorskog providura, i na osnovu izjave, koju je dan prije, odmah poslije dolaska spomenute feluke dao njezin kapetan Vinko Đimeta (Vincenzo Gimmeta) pok. Petra iz Kotora.

Kapetan Đimeta je izjavio, kako ga je prošlog četvrtka na podne poslao u Zadar ka generalnom providuru kotorski providur sa zadaćom da generalnom providuru ponese njegovo pismo i da mu ispripijeda nesreće koje su se u Kotoru dogodile. A te su:

»Na dan velike srijede u 14 sati osjetio se strahovit potres, koji je trajao gotovo četvrt sata, i bio je toliko silan, da je srušio do temelja obe javne palače a od gradskog bedema, na kojem se dizala jedna od tih palača, na onom dijelu, koji je na obali, dio je srušen, a dio oštećen i otvoren. Srušio se i dio baluarda, koje se također nalazi na obali, u duljini od oko deset koraka, ali, ma da je srušen zid, osto je sačuvan nasip i artiljerija, koja se na njemu nalazi. Na brijegu srušena su dva dijela bedema,

svaki po četiri do pet koraka dug. . . . Srušen je ponešto i kaštel na strani prema gradu. . . .«

»U gradu je srušena oko polovina kuća. Srušen je i dio zida skladišta municije, koji se nalazi na brdu Sv. Roka, i pokvarit će se barut, ako se brzo tome ne pomogne.«

»Na državnim palačama nije ostalo ništa čitava, osim sotoportika prema pjaci i mjesto, gdje se nalazi biškot, ali se ovdje srušile kupe i druga materija, pa su biškoti, koji su se tu nalazili, pod vedrim nebom, a ima ih između 200 i 300.000.«

»Pod ruševinama se nalazi i svo naoružanje, a presvjetli gospodin providur i njegova porodica bili su zasuti sa palim materijalom. Tek jedan sat kasnije, mi smo izvukli ispod ruševina, ranjena na mnogo strana njegova tijela, ali ne teško. Ostao je mrtav pod ruševinama njegov major domus (maestro di casa). Poginulo je također 29 vojnika, koji su se nalazili u stražarnici kneževе palače, na obali. Do onoga časa, kad sam ja otputovao računalo se da je poginulo oko 200 osoba, ponajviše žena i djece, ali su još vadili ispod ruševina ljude i nije se moglo znati koliko ih je stradalo. Nije mi poznato da li je netko poginuo od istaknutijih ljudi.«

«Srušena su i dva zvonika i fasada katedrale. Isto je tako srušena crkva Anđela, i njezin samostan, u kojem su poginule sve koludrice, osim dvije.«

»Kako je jedan javio u Kotor i u Budvi se dogodila ista i gora nesreća, i govore, da je ostao nesrušen samo kaštel, u kojem se nalazio presvjetli gospodin potestat i gospodin governorator oružja, ali mi nisu poznate ostale pojedinosti, kao ni broj poginulih osoba.«

I u Perastu je srušeno nekoliko kuća, a na otočiću Sv. Jurja, na kojemu se nalazile neke osobe iz Perasta, ostali su pod ruševinama crkve zagušeni njih 28, a teško je ozlijeđen opat, i kapetan Perasta. Računa se da je u tom mjestu poginulo oko 40 osoba.

Srušen je također fratarski samostan na Gospinom otočiću.

«Kaže se da u Hercegovome nije ostalo više od pet kuća, ali nisam čuo da je neko poginuo. . . .«

»Čuo sam pak, da je u Dubrovniku zlo mnogo gore. Kad smo stigli u Grušku luku doznao sam od samih nekih Dubrovčana, koji su se povukli iz grada i nastanili se u barakama na polju, da je u gradu poginulo 7000 osoba. Ja sam pak na prolasku mimo Dubrovnika, u petak u zoru opazio, da su srušena dva velika dijela bedema, na strani garbina, a opazio sam i da unutar grada gori. Kasnije sam doznao da je ta vatra nastala u samostanu Male Braće. Čuo sam da je srušen i jedan dio bedema u luci, i potopio dvije lađe. Kad sam otplovio iz Gruža, pripovjedali su mi moji mornari. . . . U mjestu Gružu srušeno je nekoliko plemićkih kuća i polovina samostana.²

Sa jednom lađom doplovio je iz Kotora u Zadar kanonik Tripun Drago. On je sutradan, 12. travnja bio pozvan od providura, kojemu je dao svoju izjavu o potresu u Kotoru.

Izjava kanonika Draga slaže se uglavnom sa onom kapetana Đimete, ali ju i popunja. Po njemu je potres trajao oko pola sata, porušio dva dijela zgrada u Kotoru, porušio znatan dio bedema na brdu. »Palača presvjetlog redovitog kneza potpuno je srušena, ona izvanrednog napola, a od ove je ostao najnoviji dio. Sa ovom palačom izvanrednog kneza srušio se i dio gradskog bedema, na kojem je ona bila naslonjena, u duljini od oko 20 koraka. . . . Od glavnih zgrada srušena je sat—kula, fasada stolne crkve, tri vojničke

zgrade, a onda privatne kuće i druge crkve. Ukupno se može kazati, da je srušeno dvije trećine kuća i zgrada.

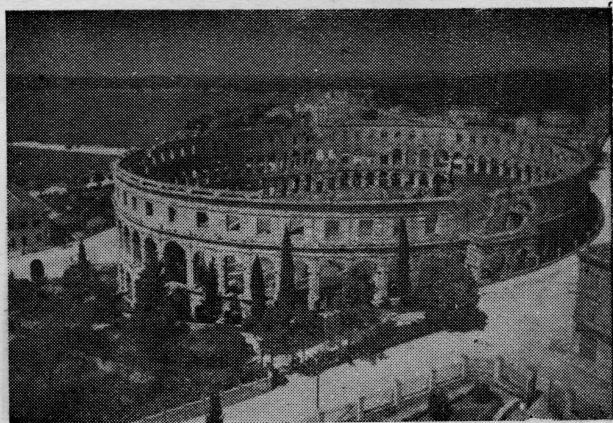
Kanonika je Draga poslao u Zadar generalnom providuru knez, koji je ranjen. »A jer su gradska vrata na obali bila —kako sam kazao— zasuta od ruševina palača, izašao sam iz grada spuštajući se po hridi sa strane kule Soranzo« On je kazao, kako je i Perast stradao, slično kao i kapetan Đimeta.

»I Hercegnovi je podlegao istoj nesreći, i ukoliko sam, prilikom prolaska, ja opazio, ne vjerujem da je ostalo dvanaest kuća, koje su neoštećene. Pao je i dio bedema na strani tramontane, u dužini od oko 30 koraka. Ne vidi se da je stradao kaštel, koji se nalazi nad gradom. U istom sam gradu, slijedeće noći—jer te večeri nisam mogao ispliviti iz Boke, zbog suprotnog vremena—vidio da je podignuto mnogo paviljona, ispod kojih su se sigurno stanovnici Turci, sklonili«

U četvrtak, kad sam stigao u blizinu Dubrovnika, opazio sam da je taj grad sasvim zastrt dimom, pa sam pomislio, da je to prašina, koju je prouzrokovao pad kuća, kako je to bilo u Kotoru, ali, kad sam se više približio, i kad je nastao noćni mrak, opazio sam, da se među dimom dižu plameni po cijelom gradu, a kad sam prispio u Grušku luku, gdje se bio povukao narod, kazali su mi, da je ono što potres nije bio porušio, uništila vatra, koja se zapalila usljed materijala, koji je pao u privatnim kućama na ognjišta tih kuća, a da svijet nije bio dovoljno brz, da je ugasi, od straha da ne bude zatrpan od ruševina, koje je potres prouzrokovao. Vatra je u kratko vrijeme buknila po cijelom gradu. Rekoše mi da je poginulo oko 1000 osoba. Mnogo plemića glavnih i najbogatijih ukrcava se u lađe u Gruškoj luci sa svom robom koju su mogli, da se povuku u Ankonu. Ja sam između ostalih prepoznao gospodu Gozi, i Sorghi, koji spadaju među glavne. Bile su pak četiri lađe, na koje su ukrcavali.«³

13. travnja prispio je u Zadar providur Vendramin, koji je donio novaca. Kad je generalni providur taj novac dobio, ne čekajući da se vrati njegova galija, ukrcao se na Vendraminovu i odlučio krenuti hitno put Kotora. Sobom je uzeo velik broj zidara i drvodjelaca, sve, koje je mogao dobiti, a poslao je i dvije lađe, da ukrcaju vapno za Kotor. Istovremeno je tamo uputio 200 vojnika.⁴

Međutim prije nego je Vendraminova galija krenula, pred večer 13. travnja, vratila se i galija generalnog providura u Zadar, pa se on na nju ukrcao i hitno krenuo put Kotora. Istog je dana doplovila u Zadar i feluka, koju je

Pula

poslao generalnom providuru korčulanski knez Pasqualigo, sa posebnim pismom za njega. S ovom je felukom prispio i lični izaslanik korčulanskog kneza, koga je on bio poslao u Dubrovnik, da vidi u kojem se stanju taj grad, poslije potresa i požara, nalazi.⁵

Ovaj izaslanik korčulanskog kneza, koji je na jednoj gati tamo pošao, nije, kada je tamo prispio, mogao ući u grad, jer mu to nisu dozvolili. Međutim je on ipak dosta toga mogao vidjeti i izvana, a pripovjedali su mu o tome i oni, koji su izbjegli iz grada⁶

Kako su vremena na moru bila ružna, stigao je generalni providur u Gruž tek poslije četiri dana plovidbe, 18. travnja 1667. god. Kako je bura sve jače vijala, nije mogao on prosljediti za Kotor, ma da je uzalud nekoliko puta pokušavao. Zbog toga pisao je on sa svoje galije u gruškoj luci izvještaj vladi u Veneciju, osvrćući se u prvom redu na dubrovačke prilike za potresa i poslije njega. Po njegovom je mišljenju više od 4000 Dubrovčana poginulo, i ostala je samo trećina prijašnjeg stanovništva. Ima ih, kaže on, koji misle, da je ostalo živih samo 1000 Dubrovčana od onih koji su bili u gradu. On kaže, da je potres »u roku od jednog samog očenaša porušio sve gradske zgrade«, da već 13 dana požar dovršava uništenje svega što je bilo još ostalo, i da »osim državnog skladišta žita, i njihove carinarnice, nije ostala čitava nijedna zgrada, nego su sve kuće, državne i privatne, palače, crkve i samostani potpuno razoreni i razrušeni od jednog strahovitog biča, koje im je gospodin bog htio poslati.« Veći je dio plemića bio na trgu, koji se nalazi pred ulazom u vijeće, i njih oko osamdeset bilo je u čas pokriveno ruševinama; poginuo je također u svojoj palači njihov rektor (knez), uništene su čitave porodice, a da se nitko nije spasio, a od mnogobrojnih koludrica, koje su se nalazile u osam samostana, spasilo se samo 62 . . . koje su bile ukracane na jedan brod i povedene u Ankonu. »Samo su ostali sačuvani državni lazareti. Mnogi su plemići bili zaustavili neke lađe i odlučili da otputuju, ali im je vlada to strogo zabranila. On je sam neke vidio na Šipanu, a drugi su u Gružu, »gdje se također nalazi nekoliko lađa, sa ukranim porodicama i fratrima, koji su izgubili svoje samostane.« Mljet je stradao mnogo. Tamo su porušene sve kuće, a od ljudi ostalo je na životu samo 40 žena, 1 muškarac i 1 dječak.

Turci su izjavili svoje saučešće i pomažu Dubrovčane u nevolji.

Utvrde su gotovo potpuno sačuvane. Dubrovčani su se obratili njemu, kao generalnom providuru, vladi u Veneciji, papi, napuljskom kralju s molbom, da im pomognu

Opatija

hranom i municijom. Međutim nisu dali nikome da uđe u grad.⁷

Kako je bura još uvijek bjesnila, uspjela je samo Cornarova galija da 21. travnja uđe u Boku, dok to nisu mogle ostale lađe, u njegovoj pratnji. U svom izvještaju sa galije u Kotorskoj luci, opisuje Cornaro golemu štetu, koju je pretrpio Kotor od potresa. On potanko navodi koje su sve javne zgrade, crkve i samostani stradali. Radove na čišćenju ruševina, već započete, Cornaro je nastavio. Iza toga opisuje on kako je stradao Perast, Budva, Hercegnovi, Bar, Ulcinj i Skadar.⁸

21. travnja kasno uveče stigla je galija Vendramina i na njoj inžinir Moretti. S njime su došli i zidari i drvo-djelci. Cornaro je u izvještaju vladi od 22. travnja računao, da će u roku od mjesec dana popraviti sva razorena utvrđenja. U tom izvještaju dodaje on, da se još uvijek javlja po neki mali potres. Tako se 21. travnja dvaput javio, a navečer je bio i nešto jači, ali bez šteta.⁹

Iz Kotora je Cornaro otplovio u Budvu, gdje je potres haračio uvelike, samo je 50 kuća još stajalo, ali sve su bile oštećene. Poginule su 72 civilne osobe i 18 vojnika. Cornaro se brzo vratio sa svojom galijom iz Budve u Kotor, gdje je bio opet 2. svibnja.¹⁰

Zadržavajući se u Kotoru, on je naročito pažljivo promatrao što sve rade Dubrovčani da bi spasili u toj nevolji svoju slobodu koju uživaju iako u ograničenoj mjeri«. U svom izvještaju, koji je pisao još uvijek na svojoj galiji u Kotoru, generalni je providur sa mnogo zlobe i mržnje, pa i prezira izvještavao svoju vladu o tim prilikama u Dubrovniku i oko njega, o pomoći, koju očekuju od cara, pape, iz Rijeke, iz Ancone, iz Rima, o odnosu njihovom prema Turcima i dr.¹¹

Cornaro je namjeravao da iskoristi ovu nesreću Dubrovnika i da Dubrovnik dovede pod vlast Venecije. Međutim — kako on piše svojoj vladi 22. svibnja iz Splita — »osjećaji i pogledi one vlade (dubrovačke o. p), su takvi da mi sve više oduzimaju nadu, da ću moći, pa ni sa lukavstvom ni sa pregovorima, ni u kojem slučaju da nam se predadu. Ja sam se na svaki mogući način, pod raznim izlikama, usput zaustavio u luci sv. Križa (Gruž). Prilikom primanja poslanika, koje su oni slali, upotrebio sam svaku priliku koju sam mogao, da im dadem do znanja koliko ih Vaše Ekselencije napose ljube, kako saučestvujete duboko sa njihovim nevoljama, i kako želite da im dajete uvijek najviše i najiskrenije dokaze. Generalni je providur upotrebljavao sva moguća lukavstva, ali Dubrovčani nisu popuštali, izbjegavajući lukavo sve ponude Cornarove.¹² Generalni providur Cornaro nije se vraćao još u Zadar, nego je obilazio sa svojom galijom nedaleko Dubrovnika. Bio je i u Korčuli, a 24. lipnja 1667. opet je u Kotoru, odakle izvještava vladu, kako bi trebalo svakako uništiti Dubrovačku skelu, na korist splitske, i kako Dubrovčani nastoje svoj grad obnoviti.¹³ Njegova nastojanja da iskoristi nevolju Dubrovnika pomoću turskih činovnika nisu uspjela.

6. travnja 1667. bio je za cijelu južnu Dalmaciju, za Dubrovnik, Kotor i ostala spomenuta mjesta dan najveće katastrofe u njihovoj povijesti, ukoliko se to ticalo njihovih kuća i života toliko hiljada njihovih građana. On je mogao biti i dan političke katastrofe slobodnog Dubrovnika, da nije ono malo ljudi, koje je u njemu preživjelo znalo, da u toj najvećoj nesreći svoga grada i svoje Republike upravlja njegovom sudbinom.

Mletačka je mornarica pri tome odigrala vrlo značajnu ulogu ukoliko se to odnosilo na gradove, koji su priznavali

mletačku vlast: Kotor, Budva i Perast. Ona je pomagala te gradove i hranom i radnom snagom. Dubrovački su brodovi podržavali vezu između pojedinih dijelova Republike, a onda u prvom redu između Dubrovnika i Ankone, a preko nje sa Rimom, Firencem i drugim političkim i trgovačkim centrima papinske države. Isto tako oni su podržavali vezu i sa napuljskim kraljevstvom. Mali je broj trgovačkih lađa, koji je stradao od potresa, najveći dio nalazio se na morima, što je omogućilo Dubrovniku sigurnu i brzu obnovu. Nije stradao ni lazaret, gdje se primala i raskuživala roba prispjela iz Turske, pa je doskora nastavljen redovit trgovački promet sa krajevima Turskog carstva, gdje su se u centrima nalazili dubrovački trgovci, da nastave neprekinuti trgovački put iz centra Turskog carstva u Dubrovnik i preko njega u Italiju i ostali Mediteran

¹ U Archivio di Stato u Veneciji (Frari), Senato, Provveditori da terra e da mar Fa 197. Rel. Cattarin Corner, prov. gen.

² U Archivio di Stato u Veneciji, Senato, Provveditori da terra e da mar—F. 197.

³ U istom arhivu, istom konvolutu.

⁴ Izvještaj generalnog providura Catterina Cornaro, Ibid. No 211.

⁵ Izvještaj istog Cornara od 13. IV. 1667 — U istom konvolutu No 212.

⁶ Copia di lettera scritta all'Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Catterin Cornaro proviesditor general dall' Il, lustrissimo Signor Conte di Curzola (Paulo Pasqualigo). dd. 11. aprile 1667. — U Archivio di Stato u Veneciji, F. cit.

⁷ U istom arhivu, istoj Filzi Nro 213. Dat.: Di galea nel Porto di S. Croce li 18. April 1667.

⁸ U istom arhivu, istoj Filzi Nro 214 galera sotto Cattaro 21. April 1667.

⁹ Na istom mjestu Nro 215 — Di galera sotto Cattaro 22. April 1667.

¹⁰ Ibid. Nro 216 — Galea in porto di Cattaro li 2 maggio 1667.

¹¹ Ibid. Nro 217, 218 Galea Porto di Cattaro li 9. maggio 1667.

¹² U istom arhivu, ista F. Nro 221 — Spalato li 22 maggio 1667.

¹³ Ibid. Nro 230 — Cattaro 24. giugno 1667.